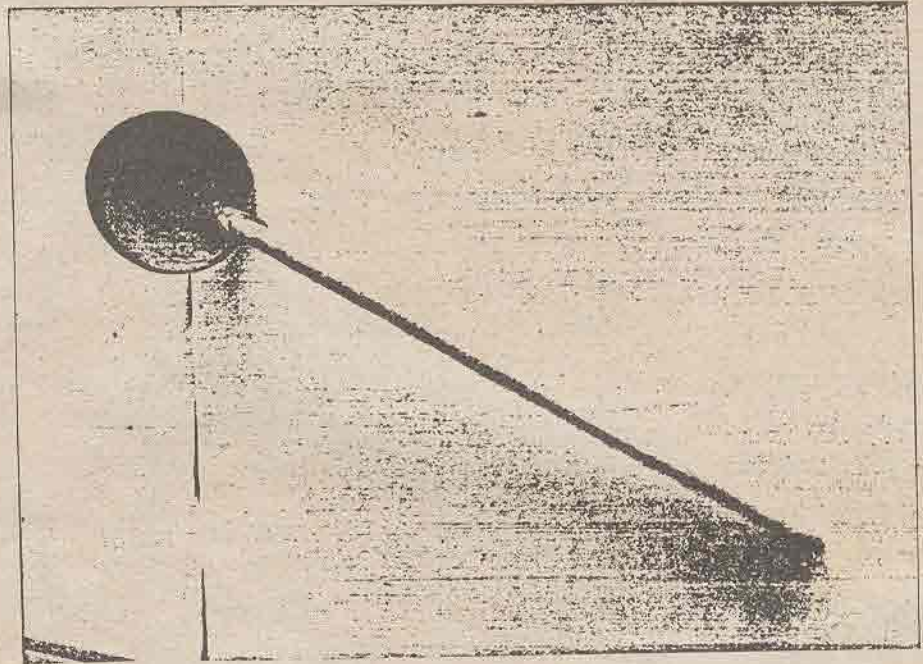

ของฝาก

จาก ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้

จากกะลามมาเป็นกระบวย

สว่าง เดิศฤทธิ์

ใคร ๆ หลายคนอาจจะเคยออกไปสัมผัสชีวิตในชนบท ได้รู้ได้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ต่างๆ "ไม่ว่าจะเป็นการอยู่อาศัย การทำเครื่องไม้เครื่องมือ ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้ได้พันผูกกับวิถีชีวิตของชาวชนบทมาช้านาน บางครั้งสิ่งเหล่านี้ ปรากฏให้เราได้เห็นจากการแสดงออก หรือการบอกเล่า

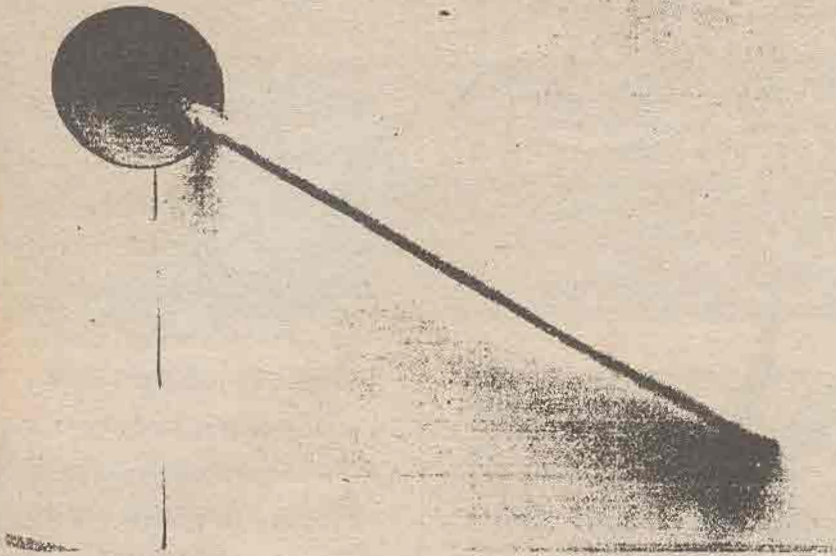
ดังปริศนาคำทายอย่างหนึ่งของชาวใต้ที่ว่า

ลิงเผ่าอยู่กลางบ้าน
เป็นทหารพวกมนุษย์
ขึ้นไต่ปลาไม้สุด
เถาวัลย์พัน พฤษยา
ลงทาสีว่า หมายถึงอะไร
ถ้าตอบไม่ได้ก็จะเฉลยให้ฟังดังนี้
คำตอบก็คือ จวัก, ตะบวย
หลายท่านเริ่มจะงงแล้วว่า คำตอบ
มันมาได้ยังไง ขออธิบายให้ฟัง
เสียเลย

ลิงเผ่าอยู่กลางบ้าน หมายถึง
กะลามะพร้าวที่ใช้ทำจวัก (หรือ
ที่คนใต้เรียกกันว่า พรกหน้าลิง)

เป็นทหารพวกมนุษย์ หมายถึง
ถึง เปรียบเสมือนทหารรับใช้
ขึ้นไต่ปลาไม้สุด หมายถึง
โดยทั่วไปตะบวยหรือจวัก จะมี
ด้ามซึ่งส่วนของกะลาที่เป็นตัว
จวักจะอยู่ปลายสุดของไม้

เถาวัลย์พัน พฤษยา หมายถึง
ถึง ใช้เถาวัลย์, หวาย พันระหว่าง
ตัวกะลากับด้าม

เห็นใหม่ ว่า แกะกะลามะพร้าว
ธรรมชาติยังมีเรื่องเล่าเป็นคั้งเป็นแคว
ได้ขนาดนี้ เราลองมาดูให้ละเอียด
ลึกไปสิว่า กะลามะพร้าวเป็นกระบวย
ที่สวยงามได้อย่างไร เพื่อท่านผู้อ่าน
บางท่านนึกอยากจะทำไว้ประดับ
ตกแต่งบ้านสักอันสองอัน หาซื้อ
ไม่มีขายนะครับ

ก่อนอื่น ต้องหาวัตถุดิบ
สำคัญ นั่นก็คือ กะลามะพร้าว
มาเลือกแบบว่าต้องการรูปทรง
อะไร เช่น ทรงครึ่งวงกลม ทรงรี
หรือทรงกลมมน หรือแบบที่แปลก
ออกไปก็ได้ ข้อสำคัญ ขอให้เป็นที่
แอ่งตรงกลางสามารถรองรับสิ่ง
ที่จะใส่ลงไปได้

วิธีทำ

- นำกะลาที่เลือกแล้วมา
ขูดขนหรือเปลือกนอกออกเสียก่อน
ขูดทั้งด้านในและด้านนอกให้เรียบ
โดยใช้มีดหรือซันเก่าที่คม อย่างลึม
ขัดบริเวณริมขอบกะลาให้เรียบ
มีลักษณะกลม

- เจาะรูตรงที่จะใส่ด้าม
เจาะเป็นรูคู่ เช่น ๔-๖ รู เมื่อเวลา
มัดด้ามจะได้สอดใส่สะดวกและ
แข็งแรง

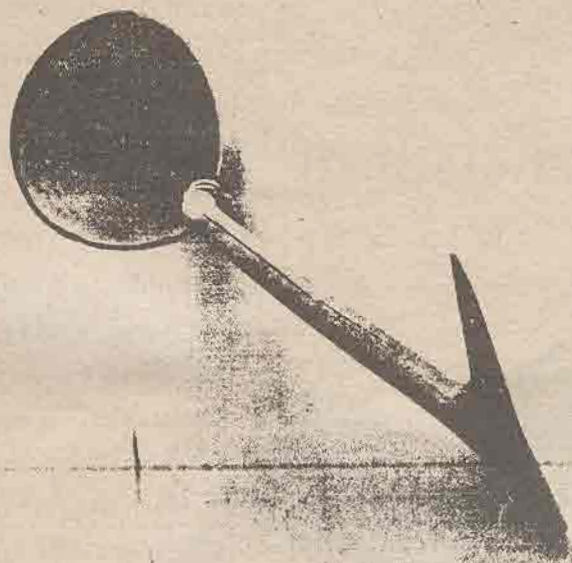
- ใส่ด้าม ด้ามที่จะใส่ก็ต้อง
เลือกดีกว่าชอบลักษณะใด ชาวบ้าน
ส่วนมากชอบด้ามที่โค้ง เพราะดู
แล้วมีความอ่อนช้อย บางทีใช้ไม้
เนื้อแข็งที่โค้งงอโดยธรรมชาติ
อยู่แล้ว แต่บางอันก็นำไม้มาตัด
ให้เป็นรูปตามต้องการ เช่น ไม้ไผ่
เป็นต้น ถ้าเป็นด้ามตรงดูแล้วรู้สึก
ไม่พอใจ ท้อ ๆ ชอบกล ชาวบ้าน
เขาก็รักสวยรักงามเป็นธรรมดา
ยิ่งกว่านั้นในระหว่างความงาม
จะมีคุณค่าด้านการใช้สอยแอบแฝง
อยู่ลึก ๆ เสมอ ถ้าสังเกตให้ดีจะ
เห็นว่าชาวบ้านบางคนจะเหลา
(หมายถึง ขูด, โส) ด้านปลายสุด
ของด้ามจับให้แบนในแนวตั้งอย่าง
พิถีพิถัน ส่วนนี้เองจะใช้สำหรับ
กวนหรือคนข้าวในหม้อได้ด้วย
ไม่ต้องใช้ทัพพีหรือช้อนอีกต่างหาก
เรียกได้ว่าเอนกประสงค์จริง ๆ

เล่ามานานยังไม่ได้บอกว่าชาวบ้าน
เขาใส่ด้ามอย่างไร วิธีใส่ด้ามก็
ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนอะไรนัก เพียง
แต่วางส่วนหัวให้อยู่ระหว่างรูคู่
ที่เจาะไว้ แล้วใช้หวายหรือเถาวัลย์
พันมัดให้แน่น การสอดหวายก็จะ
เรียงเส้นหวายที่เป็นระบบ มองดู
แล้วสบายตาอีกด้วย

แต่นี้เองกะลามะพร้าวธรรม-
ดาก็กลายสภาพเป็นกระบวยหรือ
จวักหรือกะโหลกคักน้ำที่ใช้งาน
ได้เลย ถ้าจะให้ดีและสวยเพิ่มขึ้น
ก็นำตะบวยไปอังไฟให้ผิวนอก
มีสีน้ำตาลไหม้ ดีกว่าใช้แลคเกอร์
เลยทีเดียว แต่วิธีการของชาวบ้าน
ก็จะนำจวักหรือตะบวยไปวางไว้
บนแคร่วางของเหนือเตาไฟเวลา
หุงต้มแกง หุงข้าว ไอคลิ้นของ
อาหารจะลอยขึ้นข้างบนไปอบ-รม
ครั้งแล้วครั้งเล่า จนตะบวยเปลี่ยน
สีผิวจากน้ำตาลอ่อนมาเป็นน้ำตาล
เข้ม และคุณสมบัติตามมา คือ
ตะบวยนั้นจะมีกลิ่นหอม ตักแกง
ที่โรนําลายไหลทุกที ชาวบ้านว่า
ยังงั้น ดูก็เป็นจริงดังว่า ชาวบ้าน
ร้านช่องเขาช่างมีสมองเป็นเลิศ
เสียจริง

ประเภทและหน้าที่

ผู้อ่านหลายท่านคงจะมอง
ออกแล้วว่า กะลามะพร้าวสามารถ
นำมาทำเครื่องใช้ได้หลายอย่าง
ดังที่เล่ามาข้างบน แต่อาจจะยังไม่
เข้าใจว่า เครื่องใช้ที่ผสมผสานนั้น
มันต่างกันอย่างไร เดี่ยวก็พูดถึง
ตะบวย เดี่ยวก็กระบวย หรือจวัก
หรือกะโหลก มันสับสนไปหมด
มาฟังคำอธิบายที่ผมได้จากการ
สังเกตชาวบ้านว่าเขาใช้และเรียก
ชื่ออย่างไร

ตะบวยหรือกระบวย เป็น
ชื่อเครื่องใช้เหมือนกัน ใช้ใน
ครัวเรือน พบเห็นทั่วไปตามชนบท
หน้าที่ใช้สอยคือใช้สำหรับตักน้ำดื่ม
มักจะพบอยู่คู่กับหม้อน้ำ หรือโอ่ง
น้ำขนาดเล็ก ซึ่งตั้งไว้บนบ้านหรือ
ชานเรือน

จวิก (ชาวใต้เรียกสั้น ๆ ว่า
“หวัก”) ก็เป็นเครื่องใช้ในครัว
เรือนอย่างหนึ่งที่สำคัญสำหรับชีวิต
ในชนบท ชาวบ้านจะใช้จวิกสำหรับ
ตักแกง ตักอาหาร ตักน้ำดู(อาหาร
พื้นบ้านของชาวใต้โดยเฉพาะใน
เขตภาคใต้ตอนล่าง) ทำจากปลา
หมัก คล้ายกับปลาร้าของชาว
อีสาน) ออกจากไห แม้กระทั่งใช้
ในการตักบาตร

กะโหลกกะลา ใช้สำหรับ
ตักน้ำอาบ เป็นเครื่องใช้คู่กับโอ่งน้ำ

ส่วนมากแล้วกะลางจะไม่มีด้าม

ขนาดของตะบวยขึ้นอยู่กับ
ลักษณะการใช้งาน ถ้าจะทำเพื่อใช้
ตักแกงก็จะมีขนาดเล็กคล้ายช้อน
สามารถใส่ลงไปในไหหรือหม้อ
ได้สะดวก ถ้าจะใช้สำหรับน้ำดื่ม
ก็จะมีขนาดใหญ่ขึ้นมาอีก เส้น
ผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๐-๑๒
เซ็นติเมตร แต่หากจะทำเป็นกะ-
โหลกกะลาสำหรับตักน้ำอาบก็มี
ขนาดใหญ่เหมือนขัน เส้นผ่าศูนย์กลาง
ประมาณ ๑๕-๒๕ เซ็นติเมตร

การเก็บรักษา

ดูเหมือนว่าการเก็บรักษา
ของชาวบ้านจะเน้นที่ความสะดวก
เวลาจะใช้มากกว่า เราจะพบว่า
โอ่งน้ำกับกะโหลกกะลาหรือกระ-
บวยจะอยู่เคียงคู่กันเสมอ ส่วน
จวิกก็จะถูกวางหรือแขวนไว้ใน

ห้องครัว แต่ผู้ที่ชอบวางผิดที่ก็
คือเจ้าหน้าที่ตามพิพิธภัณฑ์ที่เก็บ
รวบรวมของใช้พื้นเมืองมาวางไว้
รวมกัน หรือแยกไว้โดดเดี่ยวเพียง
แต่มีคำอธิบายเท่านั้น ถ้าจะให้ดี
ผู้เขียนขอเสนอว่าดูอย่างชาวบ้าน
เขาสิครับ หาโอ่งน้ำหรือจำลอง
ห้องครัวแบบชนบทขึ้นมา แล้ววาง
ให้ถูกส่วน แค่นี้ก็จะเพิ่มเสน่ห์
ให้กับสิ่งของที่จัดแสดงได้มากโข
ทีเดียว ก็ของมันแค่อยู่อันเดียวกัน
จะแยกออกจากกันทำไม

ด้านปลายสุดของตะบวย
หรือจวิกจะมีส่วนงอเข้ามาหาตัว
ส่วนนี้แหละใช้แขวนหรือห้อย
ไว้กับเสาข้าง ๆ โอ่งน้ำหรือใน
ห้องครัวได้ ไม่มีตะขอเกี่ยวก็จะ
เจาะรูให้เชือกร้อย เห็นไหม ไม่
ยุ่งยากเลยถ้าจะทำ

ผมเดินทางออกจากหมู่บ้าน
ในชนบทเข้ามาในตัวเมือง มอง
เห็นสิ่งของเครื่องใช้สมัยใหม่ที่
คนชนบทเริ่มจะคุ้นชมนกับมัน ร้าน
ค้าตั้งแต่ขนาดใหญ่ลงไปจนถึงร้าน
เล็ก ๆ ข้างถนนมีชั้นพลาสติก
ซ้อนสแตนเลส มีแก้วน้ำเจียรใน
อย่างดี ตั้งวางเรียงรายอยู่อย่าง
โดดเด่น สีสนิมของมันชวนให้ซื้อหา
เป็นเจ้าของเสียเหลือเกิน สิ่งเหล่านี้
เริ่มจะเข้ามาแทนที่ตะบวยหรือจวิก
ไม่รู้ว่าในอนาคตเราจะได้เห็นมัน
อีกหรือเปล่า กะลามาพร้อมกะ
กองสุ่มกันอยู่อย่างนั้นไปเรื่อย ๆ
ผู้อ่านลองหยิบมันขัดสีสิวิวรรธ
บ้างสิ บางทีมันจะให้อะไรหลาย
อย่างนอกจากจะเป็นกระบวยเท่า
นั้น อย่างน้อยก็เป็นเครื่องแต่งบ้าน
ให้ดูดีขึ้นด้วย โดยเฉพาะผู้ที่มบ้าน
เรือนทรงไทย ขาดไม่ได้เชียว □